Alapmű

Új tankönyv a büntetőjogról

FÖLDVÁRI JÓZSEF

Az *Osiris tankönyvek* című sorozatban már több jogi témájú könyv jelent meg, gondoljunk csak a *Mezey Barna* szerkesztette *Magyar jogtörténetre* és *Magyar alkotmánytörténetre*, a *Kukorelli-féle Alkotmánytanra* és *Alkotmányjogra*. Az Osiris Kiadó fenti sorozatának legújabb, 1997-ben megjelent darabja a jog témakörében: *Földvári József Magyar büntetőjog. Általános rész* című műve.

Földvári József nagyszabású monográfiája, *A büntetés tana* még 1970-ben jelent meg. A mű, amely a büntetőjogi büntetés normatív elemeihez kapcsolta a büntetés kriminológiai, pedagógiai és pszichológiai vonatkozásait, hosszú időre alapolvasmánnyá vált.

Tulajdonképpen *A büntetés tana* anyagából nőttek ki – felhasználva az egyetemi oktatómunka hosszú éveinek tapasztalatait – Földvári József későbbi egyetemi tankönyvei (A magyar büntetőjog. Általános rész, Büntetőjog. Különös rész, A kriminológia alapjai), amelyek közül az első immáron 4., átdolgozott kiadásban látott napvilágot.

A büntetőjogról adott meghatározások szerint a jogág három fő részre tagolódik: *anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási jogra*. Az anyagi büntetőjog azokat a jogszabályokat foglalja magában, amelyek meghatározzák a bűncselekményeknek minősülő cselekményeket, az elkövetőkkel szemben alkalmazott szankciókat, a szankciók alkalmazásának feltételeit. Az anyagi büntetőjog is két részből áll, az általános és a különös részből. Az előbbi a minden bűncselekményre vonatkozó általános rendelkezéseket, az utóbbi az egyes bűncselekmények körülírását foglalja magában. Jelen könyvismertetés tárgya – Földvári József könyve – csak az általános résszel foglalkozik, a különös rész szabályai külön stúdium tárgyát képezik.

Az általános rész három központi jelensége a *bűncselekmény*, a *bűnelkövető* és a *büntetés* (vagy tágabb értelemben a szankció). E három tényező határozta meg a könyv szerkezetét oly módon, hogy a bűncselekmény és a bűnelkövető *A bűncselekmény tana* című részbe integrálódott, illetve a kötet tartalma a bűncselekmény és a büntetés tanán kívül egy bevezető jellegű és egy jogszabálytant ismertető résszel egészült ki.

A szerző tehát 4 részre, összesen 37 paragrafusra tagolta a kötet anyagát. *(Paragrafus helyett a továbbiakban a „fejezet, anyagrész" kifejezéseket használom. A fe-*

jezetek számozásától – a gördülékenyebb olvashatóság érdekében – eltekintettem. Általában egy fejezetre egy bekezdés utal. – D. F.)

A könyv első, a *Bevezetés* címet viselő része is terjedelmes: 6 elméleti és történeti jellegű fejezetből áll.

Földvári József a büntetőjog – mondhatni a jog – alapjaival kezdi mondanivalója kifejtését: a társadalmi együttélés feltételeitől elindulva a felelősségig, illetve annak formáiig jut el. Ismerteti a büntetőjogi felelősséggel kapcsolatos koncepciókat és saját álláspontját, amely szerint a beszámítási képesség a bűnösség feltétele.(A beszámítási képesség a cselekmény megfelelő értékelésére és az értékelésnek megfelelő cselekvésre való képességet jelent.)

A büntetőjog fogalmát a könyv a következőképpen foglalja össze: *„azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni"*. Míg a büntetőjog a szabályok összességét, a büntetőjog-tudomány az ismeretek rendszerét tartalmazza. A büntetőjog-tudomány a bűnügyi tudományok közé sorolható a kriminológiával, a kriminalisztikával, a kriminálpolitikával (erről a témáról Földvári József könyvet is írt) és a bűnügyi segédtudományokkal együtt.

A büntetőjog feladata a legáltalánosabb értelemben megegyezik a többi jogág feladatával: mindegyik funkciója a társadalmi együttélés rendjének biztosítása. A büntetőjog feladatának teljesítését három fő módon éri el: a társadalom védelme, az állampolgárok tudati befolyásolása által és a megtorlás segítségével.

A tankönyv a büntetőjog legfontosabb alapelemeinek a *törvényesség követelményét*, a *humanizmust*, a *szubszidiaritás* („büntetni csak végső esetben") elvét, a *bűnfelelősség* elvét, az *ártatlanság vélelmét*, a *bizonyítottság követelményét* és a *büntetőjogi felelősség differenciáltságát* tartja.

Ezt követően Földvári József két fejezeten keresztül történeti kitérőt tesz: Előbb röviden áttekinti a magyar büntetőjog fejlődését a Csemegi-kódextől napjainkig, majd a büntetőjog-tudomány történeti fejlődését ismerteti a Cesare Beccaria nevével fémjelzett ún. klasszikus iskolától a II. világháborút követő irányzatokig.

A könyv II. része, amely a *Jogszabálytan* címet viseli , öt fejezetből áll. Ez a téma nyilván azért kapott nagy hangsúlyt a kötetben, mert – a szerző szerint – a jogszabályok alkalmazása során semmiképpen sem elhanyagolható jelentőségük van a jogszabály formájával összefüggő kérdéseknek.

A büntető jogszabály szerkezete kapcsán különbséget kell tennünk egyrészről olyan jogszabály között, amely egy meghatározott törvényhozó parancsot vagy tilalmat foglal magában, és az olyan büntetőjogszabály között, amely egységbe foglaltan tartalmazza a törvényhozó valamennyi tilalmát és parancsát. Ez utóbbit büntető törvénykönyvnek nevezzük.

A jogforrás a törvényhozó akaratának meghatározott módon és formában való kifejezése. Hazánkban csak törvény nyilváníthat meghatározott cselekedeteket bűncselekményekké és helyezheti valamilyen büntetés alkalmazását kilátásba. A büntetőjogban tehát csak törvény lehet jogforrás. (E fejezet kitér a gyakorlat szerepére, vagy-is a szokásjog jogforrási jellegére is.)

A következő anyagrész a *büntető jogszabály értelmezését* tárgyalja. A büntető jogszabályok helyes alkalmazásának alapvető feltétele a jogszabályban megnyilvánuló akarat

pontos tartamának a megállapítása. Ez történik meg a jogszabály értelmezése során. A szerző áttekinti az értelmezés feladatát, fajait, az analógia és a kiterjesztő értelmezés szerepét.

A jogszabály alkalmazásával kapcsolatosan felmerül a kérdés: milyen bűncselekmények elkövetése esetén kerülhet sor a törvény alkalmazására? A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy mikor, hol és ki által elkövetett bűncselekményekre alkalmazható a büntető jogszabály. E kérdésre ad választ a büntetőtörvény hatálya. Különbséget teszünk a büntető jogszabály időbeli, területi és személyi hatálya között.

A jogszabálytant tárgyaló rész utolsó fejezete röviden áttekinti a *nemzetközi büntetőjogi együttműködés* intézményeit. A Btk. e tekintetben a külföldi ítélet érvényét, a büntetés végrehajtásának átvételét, átengedését, a büntetőeljárás felajánlását, illetve a kiadatást és a menedékjogot szabályozza.

A könyv III. része – *A bűncselekmény tana* – a legterjedelmesebb: 13 fejezetből tevődik össze.

A büntetőjog-tudomány egyik alapfogalma a bűncselekmény. A bűncselekmény fogalmának meghatározásával foglalkozó fejezet áttekinti a büntetőjog-tudomány kezdeti lépéseit, a tartalmi jellegű meghatározási törekvéseket, a Btk. bűncselekmény-fogalmát és a bűncselekmény súly szerinti fokozatait.

A törvényi tényállás fogalma és fajai című fejezet tárgyalja a törvényi tényállás kialakulását, tisztázza a törvényi tényállás fogalmát és fajait.

A szerző szerint a bűncselekmény tárgyára vonatkozó vizsgálatok mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kiemelkedő jelentőségűek. A bűncselekmény tárgya a büntetőjog egyik alapfogalma, ám meghatározása, lényegének feltárása még ma sem tekinthető mindenben megoldottnak. Az anyagrész ismerteti a tárgy fogalmát, jelentőségét, fajait, továbbá a tárgy és a törvényi tényállás viszonyát.

Minden bűncselekmény tárgyi tényállásában több olyan elemet is találunk, amelyek a bűncselekményt megvalósító magatartással állnak összefüggésben, illetőleg magát az elkövetői magatartást jellemzik. Ezeket az elemeket – a cselekmény, a cselekmény következményei, az okozati összefüggés, az elkövetés módja, helye és ideje – nevezzük a bűncselekmény tárgyi elemeinek.

Minden bűncselekmény szükségszerű eleme az alany. Fontos kérdés annak tisztázása, ki lehet a bűncselekmény alanya. Általánosan elfogadott nézet szerint a bűncselekmény alanya olyan természetes személy, aki rendelkezik az alannyá válás feltételével, vagyis a beszámítási képességgel.

A bűncselekményi törvényi tényállások tartalmaznak olyan elemeket is, amelyek az elkövetőhöz tapadnak, az elkövető személyét-személyiségét jellemzik. Szükségszerű eleme minden bűncselekménynek a bűnösség valamilyen megnyilvánulási formája (szándékos, gondatlan bűnelkövetés stb.), esetleges elemek a célzat és a motívum.

A büntethetőség kérdéseivel a könyv több fejezeten keresztül foglalkozik. A szerző elsőként a büntethetőséget kizáró, majd a büntethetőséget megszüntető, végül a büntetőeljárás lefolytatását akadályozó okokat ismerteti.

Külön anyagrész tárgyalja a *bűncselekmény megvalósulási stádiumait*. Ezek a befejezett bűncselekmény, a kísérlet, az előkészület.

A gyűjtőfogalom, amely a bűncselekmény megvalósulásának minden közreműködőjét magában foglalja, az *elkövető* fogalma. Elkövetők a tettes, a társtettes (tet-

tesek), valamint a felbujtó és a bűnsegéd. A fejezet kitér még a többes elkövetői alakzatokra, az egyes elkövetők személyes tulajdonságainak jelentőségére és a bűnkapcsolat fajaira.

A bűncselekményegység és a halmazat kérdéseivel foglalkozik *A bűncselekmény tana* című rész utolsó fejezete.

A kötet utolsó tartalmi egysége *A büntetés tana* című rész – 13 fejezettel. Földvári József szerint: ma már célszerűbb lenne büntetőjogi jogkövetkezmények tanáról beszélni büntetés tana helyett.

A büntetés jogalapja és célja című fejezet áttekinti a különböző „büntetéselméleteket", a büntetés céljait hatályos jogunkban, s utal arra, hogy napjainkban – az egyre súlyosbodó bűncselekmények következtében – a megtorlás gondolata újjászületésének vagyunk tanúi.

A büntetés mibenlétének és a büntetés fogalmának tisztázása után a következő anyagrész a hatályos magyar büntetőjog szankciórendszerével és a szankciók meghatározásának módjával foglalkozik.

A büntetések és az intézkedések című fejezetben részletesen ismerteti a szerző a főbüntetések, a mellékbüntetések és az intézkedések fajtáit, a főbüntetések esetében röviden kitér a halálbüntetés eltörlésének indokoltságára is.

A büntetés kiszabásával foglalkozó anyagrész tárgyalja a büntetés kiszabásának helyét és szerepét a büntetőjog rendszerében, a büntetéskiszabás feladatának megosztását és a büntetés kiszabására irányadó szempontokat.

Két, egymástól eltérő jogi természetű intézményt ismertet a következő fejezet. Míg a halmazati büntetés kiszabására egy lényeges minősítésbeli kérdés eldöntése után kerülhet sor, addig az összbüntetés egyszerűen jogtechnikai jellegű eljárás, amelyet méltányossági szempontok indokolnak.

Az ismételt és az üzletszerű bűnelkövetés eseteiben alkalmazható büntetéskiszabás tárgyalása után a büntetés enyhítéséről, a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztéséről, a büntetés végrehajtását kizáró okokról és a mentesítés kérdéseiről olvashatunk.

A könyv és *A büntetés tana* című rész utolsó fejezete a fiatalkorúakra vonatkozó külön rendelkezéseket tárgyalja. (A kötet tartalmazza még – mintegy függelékként – az 1978. évi IV. törvény, a büntető törvénykönyv általános részét is.)

Az új büntetőjogi tankönyv mindvégig a szerző nagyfokú tárgyismeretét és széles körű oktatási tapasztalatait tanúsítja. Földvári József szemléletmódját továbbra is a komplexitás, a büntetőjog és a kriminológia szerves összekapcsolása jellemzi.

A könyv felépítése világos, könnyen áttekinthető. A szöveg kiérlelt, jól oktatható-tanulható. A bővebb tájékozódást a részenként felsorolt bibliográfia segíti.

Minden tankönyv szükségszerűen szintetizál, összefoglal, nem merül el a részletkérdésekben. Ez a tankönyv is ezt teszi, a szerző ugyanakkor olykor jelzi saját, a „jogi közfelfogástól" eltérő véleményét, illetve azokat a vitás kérdéseket, amelyekben még nincsen egyetértés a szakirodalomban.

A Magyar büntetőjog. Általános rész című kötet ugyan egyetemi tankönyv, de – fent részletezett erényei miatt – oktatási segédletként használható azokon a főiskolákon (így a Rendőrtiszti Főiskolán) is, ahol a büntetőjog kötelező tantárgy. Földvári József legújabb könyve egyben a büntetőjog tudománya elméleti alapművének is tekinthető.

Deák Ferenc